

**СОЦІОЛОГІЯ МОВИ К.ХІХ-
ПОЧ.ХХ СТ.
ШТУЧНІ МОВИ ХVІІ-ХІХ
СТОЛІТЬ.
НЕОГРАМАТИЗМ**

- До к.ХІХ століття:
- гучно лунали пропозиції досліджувати мову природничими методами.
- Проте нові школи, продовжуючи справу попередників, звернули увагу на проблеми соціології та структури мови.
- Соціологічний напрям у мовознавстві утверджується в боротьбі проти індивідуально-психологічного й натуралістичного розуміння сутності мови.
- Він не виник нізвідки, не постав одразу сформованою школою, а розвинувся в результаті різних підходів до вивчення проблеми мови й суспільства.

- *Давня Греція: проблема соціального характеру мови – невід’ємна від питання її походження.*
- *Діодор Сицилійський (І ст. до н.е.), послідовник Демокріта:*
- *Спільна боротьба за існування змусила людей об’єднуватися в колективи.*
-
- *Така постановка питання вказувала на зв’язок мови з практичними проблемами суспільства, які вона обслуговувала.*
- *Хоча проблема взаємозалежності мови й суспільства досить довго не була вкрай актуальною.*

- Спроби створити штучні мови – наполегливі й постійні.
- Теорія лінгвопроектування закладена в роботах Р.Декарта (1629), розвинули Г.-В. Лейбніц та інші.
- Основним напрямком лінгвопроектування XVII-XIX ст. був логічний: спирався на раціоналістичну філософію з характерною для неї критикою природної мови.
- У межах цього напрямку – т.зв. філософські мови, що призначалися для заміни природних мов як нібито недостатньо досконалих знарядь мислення.

- Найбільш відомі проекти **філософських мов**:
Дж. Дальгарно (1661), Дж. Уїлкінса (1668), Ж. Делормеля (1795), музична мова сольресоль Ж. Сюдра та інші.
- **Логічному напрямку протистояв емпіричний, який пропонував спрощення природної мови як комунікативної системи без спроби реформування її як засобу мислення:**
- спрощена латинь Ф. Лаббе (близько 1650 р.);
всеслов'янська мова Ю. Крижанича (1659-66);
спрощена французька мова І. Шіпфера (1839) та ін.

- Більшість проєктів XVII-XIX ст. передбачала створення апріорних (позаприродних) мов (позбавлених матеріальної подібності з природними), проєктування апостеріорної спроби штучних мов (за зразком природних) були рідкісні й непослідовні.
- І логічне, і емпіричне спрямування розробляли системи або звукописемної мови (пазилалія), або тільки писемної мови (пазиграфія).
- Серед останніх найбільшу популярність здобула *пазиграфія Жозефа де Мем'є (1797)*.

- Хоча з середини 18 ст. логічний напрямок піддавався критиці (П. Л. та М. де Мопертюї, І. Д. Міхаеліс), ще в 1856-58 він був підтримуваний Міжнародним лінгвістичним товариством – першою організацією лінгвістів, яка зайнялася проблемою універсальної, тобто міжнародної штучної мови.
- **Із 2-ої пол. ХІХ ст. лінгвопроектування починає орієнтуватися на створення штучних мов, які були б одночасно комунікативно досконалими, апостеріорними і пазилаліями.**
- Разом із тим визначається роль такої мови як допоміжного засобу спілкування в порівнянні з національними мовами.

- З появою в 1879 році міжнародної штучної мови воляпюк, яка вперше реалізувалася в спілкуванні, починається етап соціального використання штучних мов.
- Рух за міжнародну мову, який спочатку групується навколо воляпюк, а потім – навколо есперанто (1887 р).
- Нова галузь мовознавства первісно називалася космоглоптикою, а в 1911 бельгієць Жюль Мейсманс запропонував термін «інтерлінгвістика».
- Після 1879 проблеми міжнародної штучної мови широко обговорюються з-поміж лінгвістів різних країн. Викликала суперечки сама ідея про можливість створення й використання планової мови.

- У позитивному вирішенні цього питання велику роль зіграли теоретичні виступи Г. Шухардта (в полеміці з Г. Мейєром) і І. А. Бодуена де Куртене (в полеміці з К. Бругманом і А. Лескінен), які показали неспроможність критики планової мови з позицій лінгвістичного натуралізму, що прирівнював мову до «організму», «природного дару» і тому заперечував можливість її штучного створення.
- До початку 20 х рр. 20 в. А. Мейє констатував, що полеміка про можливість існування планової мови знята самим фактом щодо широкого комунікативного використання есперанто. На цій підставі він включив до свого огляду мов Європи як природні (етнічні), так і планові мови.

- Практичне використання планових мов показало, що з усіх запропонованих систем комунікативну придатність мають лише мови апостеріорного типу, що будуються за моделлю природних мов і формують свій словник з числа інтернаціоналізмів.
-
- Дві інтерлінгвістичні школи однаково стоять на принципах апостеріоризму, розрізняються характером застосування цих принципів.
- **Автономістська (або схематична) школа:** треба впорядкувати матеріал, який кладеться в основу планової мови; запозичуючи з природних мов лексичні та граматичні елементи, планові мови цього типу підпорядковують їх власним структурним законам, які не мають винятків.
- **Натуралістична школа:** необхідно використовувати запозичені лексичні та граматичні елементи в тій формі, в якій вони існують у природних мовах; цим досягається краща впізнаваність слів інтернаціонального коренеслова.

- **Енохіанська мова** - у книгах астролога Джона Ді і провидця Едварда Келлі в XVI сторіччі. Якщо вірити авторам, цієї мови їх навчили янголи, і саме її використовував Господь, створюючи світ. Ді та Келлі використовували енохіанську абетку для написання книг з магії.
- **Сольресоль** була розроблена в 1817 як навмисно спрощена мова, призначена для полегшення спілкування в усьому світі. Її розробник, французьський музикант Фрасуа Сюдр, узяв за основу сім складів музичної гами: до, ре, мі, фа, со, ля, сі ⇒ слова можна записувати музичним письмом, а спілкування реалізовувати співом, тоді як склади навіть можна було репрезентувати у вигляді сімох кольорів, так що цією мовою могли б користуватися навіть неписьменні.

- я — *доре*,
- ти, ви — *домі*,
- мій — *редо*,
- бажання, бажати — *міфаля*,
- допомога, допомагати — *досідо*,
- кохання, кохати — *мілясі*,
- я кохаю тебе — *доре мілясі домі*,
- мова — *сольресоль*.
-
- Місце фонетичного наголосу в слові визначає частину мови.

- У дієслові наголос не ставиться, в іменнику він падає на перший склад, у прикметнику — на передостанній, а в прислівнику — на останній.

Приклад:

- *мідофа* — віддавати перевагу,
 - *мідофа* — перевага,
 - *мідофа* — переважний,
 - *мідофа* — переважно.
- Сольресоль має три роди, при цьому всі неживі або безстатеві об'єкти мають середній рід, а решта — відповідає статі (аналогічно – в англ.м).

- Безпосереднім попередником есперанто була мова **волапюк**, яку створив, за переказами, за одну безсонну ніч німецький священник і поет Йоганн Шлейер у **1879** р. Волапюк увійшов в світ під девізом "багатства" - багатства переданих звуків і граматичних форм.
- Воляпюк був аналітичною автономною мовою, побудованою за системою німецької, лексичний склад якої був запозичений із романських та германських мов. В алфавіті Шлейер використовував стандартну латиницю, додавши три умлаутованих голосні. Фонологія схожа з німецької (за винятком звуків **v** та **j**).
- Надто заплутана граматики, надто складна система дієслівних форм.

- **Есперанто** (як і менш поширений його реформований варіант ідо, створений в 1907 р) відповідає принципам автономістської школи. у межах натуралістичної школи були розроблені мови окциденталь (1922) і інтерлінгва (1951), що так і не набули значного поширення. Есперанто - мабуть, найбільш відома з усіх штучних мов. Її створив наприк.ХІХ ст. поляк **Людвіг Заменгоф**, який хотів створити політично нейтральну та легку у вивченні мову. Для досягнення першої мети Заменгоф використав елементи найпоширеніших європейських мов, а для досягнення другої створив суворо нормалізовану граматику. В наш час цією мовою володіють біля 2 мільйонів людей, а есперанто-версія Вікіпедії нараховує понад 100 000 статей. Есперанто є єдиною робочою мовою багатьох регулярних міжнародних з'їздів, зустрічей і фестивалів, які відбуваються без участі перекладачів.

- Зі становленням теоретичного мовознавства вчені все більше починають звертати увагу на питання зв'язку мови й суспільства, вказуючи на зв'язок історії мови з історією народу-мовця.
- З к. ХІХ століття прибічники психологічного напрямку: семантика пов'язана не лише з індивідуально-психологічними особливостями людини.
- Фослер: співвідношення мови письменника та мови загальнонародної.
- *Я.Грім*: Мова – спільне надбання всіх людей, вона належить усьому суспільству.
- *В.Гумбольдт*: мова розвивається лише в суспільстві, і людина розуміє себе лише остільки, оскільки її слова зрозумілі іншим.

- Мова як цілісне відрізняється від індивідуальних актів мовлення. Співвідношення, виділення в самій мові соціальних та індивідуальних аспектів мовленнєвої діяльності – очевидне і вкрай важливе.
-
- Саме цей підхід і став визначальним у мовознавстві.
- Індивідуальна психологія має справу з психологічними процесами індивіда і з мовного боку.

- *Г.Штейнталь*: Мова – продукт суспільства, народу. Це – свідомість, логіка і дух народу.
- Теорія психології народів недостатня, бо неможливо звести всі суспільні (мовні) відносини до психічного порядку.
-
- *Г.Пауль* розглядав взаємовідносини соціального та індивідуального.
- Істинною реальністю володіє лише індивідуальна мова, яка має свою історію.
- Щоб обґрунтувати соціальну природу мови, треба було ввести певну середню величину (узус), яка робить можливим колективне спілкування.
- Прагнув враховувати суспільний характер мови, але питання про соціальність мови не знаходить місце в його концепції (протиставляв індивідуальне й соціальне).

- *І.Бодуен де Куртене:*
- Уникає протиставлення індивідуального та соціального в мові: «Індивідуальна мова розвивається в мовному плані лише в суспільстві. Мова – явище колективно-індивідуальне».
-
- Про зв'язок мови і суспільства існувало 2 точки зору:
 - Мова існує тільки в суспільстві;
 - Всередині мови можна виділити індивідуальне і соціальне.
-
- 80-ті рр. ХІХ ст. – *П.Фортунатов:* «Мова залежить від життя і стану суспільства».

- Зміни в суспільстві відображаються в мові ⇒ вивчення мови в історичному зв'язку з суспільством – завдання та методологія лінгвістики.
- Але к.ХІХ-поч.ХХ ст. не лише заперечення натуралізму та психологізму, а й визнання певної автономності мовної системи й лінгвістики, прагнення створити класифікацію лінгвістичних дисциплін.
- Цей період називають перехідним.

■ НЕОГРАМАТИЗМ:

- мова соціальна (це не природний організм і не індивідуальне явище. Це обов'язковість мови для мовця та колективно-психологічна сутність);
- предмет мовознавства – не лише історія мови та її етнографічне поширення, але й структура сучасної мови це визначення її одиниць, відношень від ними та самої будови мови.
- Різне розуміння одиниць та будови мови:
- Бодуен де Куртене, Микола Крушевський: увага – на фонемі й морфемі;
- П.Фортунатов та О.Пешковський: головне – форми слова та форми словосполучень;
- Ф.деСосюр: велика увага – не одиницям мови, а мовним відношенням (синтагмам та асоціативним рядам)

- теорія граматики – це учення про форму мови. Неограматизм – де в чому лінгвістичний формалізм Але: на відміну від формалістів, неограматики не заперечували мовної семантики;
- уточнення аспектів дослідження та класифікації лінгвістичних дисциплін. Бо лінгвістика вже була визнана окремою галуззю науки.